

Ústavní počátky Českobratrské církve evangelické

Adam Csukás

Tento článek byl zpracován na základě plné finanční podpory Grantové agentury Univerzity Karlovy v rámci projektu GA UK č. 270218 *Právní řád Českobratrské církve evangelické – dějiny a současnost*.

Evangelické *Listy federalistů* – to byla má první myšlenka, když jsem v lednu 2018 poprvé otevřel malý zápisník s černými plátěnými deskami, který dosud bez povšimnutí ležel ve Sbírcce rukopisů Ústředního archivu Českobratrské církve evangelické.¹ Vešel by se do kapsy. Se zatajeným dechem jsem zápisník zběžně prolistoval. Zavřel jsem ho, položil na stůl a napřímil se na židli. Zmocnila se mne radost z učiněného objevu: přes sto hustě popsaných stránek zachycuje práci ústavního odboru, který od poloviny roku 1917 do podzimu 1919 pracoval na ústavě čili zřízení „osamostatněné, znárodněné

a sjednocené“ české evangelické církve, jak se tehdy říkalo.

Tak jako Alexander Hamilton, James Madison a John Jay v *Listech federalistů* způsobem přístupným vzdělanějšímu americkému lidu konce 18. století prosazovali ratifikaci Ústavy Spojených států amerických a zanechali přitom dodnes nenahraditelný pramen jejího výkladu,² vydává náš zápisník počet dnešním údům Českobratrské církve evangelické z okolností, které provázely její vznik.

¹ Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické (dále jen „ÚA ČCE“), f. Sbíрка rukopisů, inv. č. 189. Protokoly ze schůzí ústavního odboru hnutí českých evangeliků z let 1917 až 1919 (dále jen „protokoly ze schůzí ústavního odboru“).

² Viz HAMILTON, Alexander, MADISON, James, JAY, John, *Listy federalistů*, Soubor esejí psaných na podporu nové ústavy předložené federálním shromážděním 17. září 1787, Olomouc, 1994, 537 s.

V době, kdy ruka jednatele a zapisovatele ústavního odboru faráře Rudolfa Medka v červenci 1917 zaznamenávala na první stránku zápisníku protokol ustavující schůze ústavního odboru, byla samostatná, sjednocená církev českých evangelíků v nedohlednu. Nebyl znám její název, natož zřízení. Nebylo vůbec jisté, zda vznikne.

Po dvou letech, jež od této schůze uplynuly, již v zápisníku nepopsaných stránek mnoho nezbylo. Jak moc se svět v mezidobí změnil! Strašlivá válka skončila a na troskách poražených mocností se zrodily nové státy, které se spojenci v palácích na pařížských předměstích sjednávají pořádek nového světa.

V kulisách těchto převratných událostí několik evangelíků na pražské klimentské faře v tichosti dokončuje návrh církevního zřízení mladé, ale sebevědomé církve, již se jenom nedávno předtím dostalo jména Českobratrská církev evangelická. Zápisník celou dobu ležel na psacím stole a v němém úžasu sledoval běh času. Vždyť kdo z přítomných by ještě přednedávnem věřil, že snahy českých evangelíků dojdou tak brzy naplnění...

Na bezmála celé století se zápisník odmlčel. Dnes se opět otevírá, aby jeho zažloutlé stránky vydaly „alternativní“ svědectví o ústavních počátcích Českobratrské církve evangelické. A nejen to: zápisník je klíčem k dalším pramenům, které by jinak zůstaly skryty ve svazcích dávno zapomenutých evangelických časopisů. Dílčí studie členů odboru, názory vrcholných představitelů hnutí českých evangelíků, kritické hlasy některých církevníků, tím vším nás zápisník provede. Přál bych si, aby tento článek posloužil jako úvodní studie k budoucímu kritickému vydání zápisníku a dalších doprovodných textů.

Co naplat, že se nám zachovalo několik proškrtaných konceptů církevního zřízení, bezpočet návrhů na dílčí změny jeho ustanovení učiněných staršovstvy, seniorátními, superintendenčními konventy, synodním výborem a později generálním synodem. Ani velké množství podobných legislativních střipků a kritických vyjádření na adresu jednotlivých paragrafů nám totiž neposkytne úplný obraz o vůdčích ideách, na nichž je církevní zřízení zbudováno. V tom spočívá výjimečnost zápisníku a jsem přesvědčen, že jeho edice by byla důstojnou kronikou přinejmenším ústavních počátků Českobratrské církve evangelické. A to navzdory tomu, že na některé kapitoly by bylo zřejmě příjemnější zapomenout...

1. „Organisátor přichází po proroku“ aneb o vstupních očekáváních

„Kdo čte naše církevní zřízení, marně čeká, že ho ověje z něho vanutí ducha; v tom hájí paragrafů jest sice stínu dosti, že až mrazí, ale jest spíše podoben oboře s dobře organisovanou službou hajných, lesních, nadlesních, lesních radů a pánů, nežli zahradě štípené k tomu, aby přinášela hojně ovoce. Samý předpis o tom, co se smí a co se nesmí, ale málo návodů, jak kypřiti půdu, sázeti stromy, pěstiti, zalévati, roubovati,“³ povzdechl si v listopadu 1917 reformovaný farář Jaroslav Řepa, kritizuje ve svém článku *Samostatnost v církvi, jak jsme ji měli* nedostatky platného církevního zřízení z roku 1892.⁴ „Doufám, že v církevním zřízení nové církve naší,“ pokračuje Řepa, „bude na toto vše pamatováno, že nebude podobno starému, ale že se od něho bude lišiti duchem vše obživujícím a novým činícím všechno.“⁵

Kde se vzal ústavní odbor, do něhož vkládala evangelická veřejnost tak velká očekávání? Dne 28. června 1917 se v Praze u Klimenta za přítomnosti zástupců českých i moravských sborů konala ustavující schůze církevního výboru (nebo komitétu), jehož předsedou byl zvolen klimentský farář a senior Pražského seniorátu h. v. Josef Souček,⁶ výrazná osobnost tehdejšího evangelického života. Následně bylo přikročeno k volbě odborů: nábožensko-historického, finančního, propagačního (s moravskou sekcí) a – „ústavoprávního“.⁷

Již od počátku snah o sjednocení bylo zřejmé, že pro vznik nové církve bude třeba připravit živnou půdu i na poli právním a organizačním. A tak již v šestém čísle časopisu *Česká reformace*, tiskového orgánu hnutí českých evangeliků,⁸ čteme

³ *Samostatnost v církvi, jak jsme ji měli*, in: Husův odkaz č. 10/1917, Škvorec, s. 149. Autorství článku Jaroslavu Řepovi připisuje Rudolf Medek. Viz *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 32.

⁴ Publikováno bylo pod č. 4/1892 ř. z.

⁵ *Samostatnost v církvi, jak jsme ji měli*, s. 150.

⁶ Evangelická církev v Předlitavsku se skládala ze sborů, seniorátů a superintendencí helvetského vyznání (h. v.) čili reformovaných a augsburského vyznání (a. v.) čili luterských.

⁷ *Hnutí českých evangeliků*, in: *Česká reformace* č. 1/1917, Praha, s. 2.

⁸ Vydávání *Hlasů ze Siona*, poloúředního listu české reformované superintendence s více než padesátiletou tradicí, jakož i interdenominačních *Kostnických jisker*, bylo státní mocí zastaveno v průběhu roku 1916. Viz BEDNÁŘ, František, *Památník Českobratrské církve evangelické*, Praha, 1924, s. 104.

o ustavující schůzi „ústavního odboru ústředního výboru hnutí církevního“, která se konala 16. července 1917 v Kolíně.⁹

Proč právě v Kolíně? Místo konání první schůze odboru nebylo zvoleno náhodně. Od roku 1869 byl kolínským prvofarářem Čeněk Dušek, jenž byl v roce 1917 již posledním veteránem ústavního hnutí v předlitavské reformované církvi, které si v 70. a 80. letech 19. století vytklo za cíl prosadit novou církevní ústavu, pro jejíž návrh se vžil název časlavské církevní zřízení. Tento vynikající kazatel a činorodý strůjce mnoha evangelických podniků, mimo jiné též „otec zakladatel“ a první předseda Kostnické jednoty – ústředí českých evangeliků, nadto od roku 1910 zastával úřad českého reformovaného superintendenta.¹⁰ Je zřejmé, že stařešinou a dohlížitelem ústavního odboru nemohl být nikdo jiný.

Předsedou odboru byl na první schůzi zvolen o generaci mladší kutnohorský reformovaný farář a senior Časlavského seniorátu h. v. Viktor Szalatnay. Jednatel a zapisovatelem se stal o další generaci mladší reformovaný farář v Bučině Rudolf Medek. Zvolených členů odboru bylo původně devět. Nechyběli mezi nimi významní evangelíci „s rodokmenem“, jako např. vrchní církevní a dvorní rada Bedřich Molnár či evangelický a. v. farář ve Vilémově u Golčova Jeníkova Rudolf Lány. Činnými členy odboru byli též velimský reformovaný farář Jaroslav Řepa a evangelický a. v. farář v Tnávce Gustav Adolf Molnár.¹¹ Avšak volbě členů odboru nelze přikládat přílišný význam, protože pozdější fluktuace členstva byla značná – dveře podle všeho nebyly zavřené žádnému ze spolehlivých evangeliků.¹²

Po ustavení odboru Jaroslav Řepa referoval o „vývoji evangelického církevního zřízení ve státě rakouském od roku 1848“.¹³ „Načež jednáno o stránce historické vůbec a usneseno, že bude požádán farář Bohuslav Souček v Táboře, aby probádal stará česká církevní zřízení, zejména táborské atd., a výtěžek zpracoval pro náš odbor ve zvláštní referát. Dále usneseno, že farář Gustav Adolf Molnár prostuduje,

⁹ *Ústavní odbor*, in: Česká reformace č. 6/1917, Praha, s. 3.

¹⁰ Viz HREJSA, Ferdinand, *Život Čeněka Duška*, in: FRINTA, Antonín, *Čeněk Dušek, Osobnost a výběr prací*, Praha, 1933, s. V–VIII, 1–16.

¹¹ Viz *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 1.

¹² Na tomto místě je nutno upozornit na to, že činnost hnutí českých evangeliků, včetně ústavního odboru, ačkoliv zřejmě nebyla protiprávní, rozhodně nebyla v zájmu rakouského státu.

¹³ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 1. Všechny v tomto článku citované archivní prameny jsou editovány podle ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha, 2002, 117 s.

jak dalece by se dalo upotřebiti zřízení tzv. čáslavské a dnes platné za podklad pro zřízení nové.“¹⁴ Dále se jednalo o názvu pro spojenou církev. Převládalo mínění, že církev by měla mít název „Evangelická církev česká, neb českobratrská“.¹⁵

V zápisu dále čteme: „Odbor jednomyslně konstatuje, že musí býti brán bedlivý zřetel na to, aby zejména státoprávní postavení všech církví bylo upraveno ve smyslu přesné rovnoprávnosti. Jednáno též o názvech církevních funkcionářů. Jevil se souhlas v názoru, že jméno ‚senior‘ může být zachováno. Místo slova ‚superintendent‘, pocházejícího z německého konsistorialismu, by bylo dobře zavéstí název ‚biskup‘. Nadhozeny ještě jiné otázky, zejména o vydržování stálého církevního úřadu v Praze. Vše to ponecháno dalšímu studiu.“¹⁶

Je zajímavé, jak přesně byl již na první schůzi stanoven okruh témat, jimiž se odbor v dalším období skutečně podrobněji zabýval. Avšak dříve, než lze přistoupit k popisu výsledků, k nimž odbor dospěl, je nutno zabývat se způsobem, jakým se vyrovnal s nemalými požadavky. Kromě Jaroslava Řepy do diskuse o cílech hnutí vstoupil též tehdejší vikář pražského salvátorského sboru Josef Hromádka.

V lednu 1918 napsal: „Evangelické církve budou nuceny tlakem válečných poměrů řešiti nově otázku, jaké místo zaujmou ženy v církevní práci. Je skoro jisto, že v církevních orgánech bude dána ženám rovnoprávnost s muži a že jen trochu životnější církve pochopí, jak právě v oblasti mravně-náboženské získají vysoce, otevrou-li ženám dvěře k neobmezené církevní činnosti. [...] V návrhu ústavních zásad evangelické církve české, uveřejněném v České reformaci, není bohužel otázka ženská dostatečně řešena. Praví se sice v § 13: ‚Přibírání ženských sil k církevní práci si obnovená církev česká zajisté ujíti nenechá, i Jednota českobratrská měla ženské presbyterky, ‚starší sestry‘. Ale včlenění ženských sil do správy církve se zatím musí přenechati jako úkol pro dobu novou.‘ Leč to je málo. Návrh má býti obrazem našich ideálních přání. Mělo v něm býti jasně a určitě řečeno, že aktivní i pasivní volební právo do výborů a rad náleží také ženám. Nesmíme se bát třeba radikálních požadavků. Budeme-li míti svou bohosloveckou fakultu, už předem má nám býti jasno, že na ni mají přístup i ženy. Na kompromisy je ještě dost času.“¹⁷

¹⁴ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 2.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž, s. 3.

¹⁷ Příspěvek Josefa Hromádky k danému tématu byl uveřejněn v rozhledech časopisu Kalich č. 4/1918, Praha, na s. 152–153, a to bez nadpisu i podpisu. Autorství článku Josefu Hromádkovi

Rudolf Medek jakožto jednatel a zapisovatel ústavního odboru připravoval pro jeho schůze situační referáty, přičemž v těchto svých elaborátech s velkou pečlivostí shrnoval a analyzoval události, které se mezitím udály a upozorňoval též na články členů odboru i dalších evangelických činovníků, které byly publikovány o církevním zřízení a souvisejících tématech v církevním tisku. Do svého zápisníku si poznamenal i několik myšlenek k článku Josefa Hromádky o ženské otázce.

„My ponecháváme řešení této otázky až budoucí církvi,“ píše Medek, „ale s tím není pan vikář srozuměn a praví: návrh má být obrazem našich ideálních přání. [...] Je to otázka, kterou si též sami musíme ujasnit. Naše otázka zní: chceme psát ideální návrhy anebo reální řešení ideálních snah podávat. Mám za to, že naším úkolem jest to druhé. K hlásání ideálů není potřeba odborů. Ideály hlásají proroci, ideály ostatně všichni známe a není nic těžkého podati ideální obrazy čehokoliv. Ale praktické řešení, jak ideály uvést ve skutečný život, je mnohem těžší. A právě tato těžší práce je naším úkolem. Ideál by dovedl popsat každý jednotlivec, ale kvůli praktickému řešení se musíme scházet a radit, studovat, přemýšlet, pozorovat. My máme být organizátoři, a ne proroci. Organizátor přichází po proroku.“¹⁸

Právě idealismu prostý pragmatismus ústavního odboru, a to v nejlepším slova smyslu, bych chtěl vyzdvihnout. Jak se později ukázalo, vědomý odklon od ideálů k realitě umožnil zrod Českobratrské církve evangelické: vždyť její vznik úplnou, tedy nikoliv pouze administrativní unií českých reformovaných a luteránů lze po desítiletích konfesijních třenic označit za malý zázrak.

České evangelíky po vzniku Československé republiky nestihl osud rozštěpených církví, jak je známe např. ze Skotska, Nizozemska a Spojených států amerických tehdejší doby. Úsilí ústavního odboru neztroskotalo kvůli neochotě polevit ve svých ideálech, jako ztroskotalo koncem 80. let 19. století čáslavské církevní zřízení. Odvaha k nedokonalosti v přítomnosti na úkor dokonalosti v nejisté budoucnosti je příčinou úspěchu projektu Českobratrské církve evangelické.¹⁹

připisuje Rudolf Medek. Viz *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 28–30. Souhlas se stanoviskem Josefa Hromádky vyjádřila i redakce České reformace. Viz *K návrhu ústavních zásad*, in: Česká reformace č. 3/1918, Praha, s. 3.

¹⁸ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 30–31 *passim*.

¹⁹ Podobně uvažuje Bedřich Blahoslav Bašus: „Unie českých evangelíků se stala skutkem. Její otcové si byli vědomi, že se tento skutek neobejde bez chyb, jako se bez nich neobejde žádné lidské dílo. Ale byli si také vědomi, že Pán Bůh umí užít i lidských chyb, aby prosadil své záměry. V tom vědomí se nadšeně odvážili rizika svého rozhodnutí.“ Viz BAŠUS, Bedřich Blahoslav, *Generální*

Pragmatismus ústavního odboru nebyl prost pouze idealismu, ale překvapivě i historismu. Jasně to vyplývá zejména z Medkovy analýzy historických církevních řádů, kterou připravil pro schůzi odboru (místo zaneprázdněného Josefa Bohumila Součka). Řády husitské, tábořské, českobratrské, konsistorní z roku 1609,²⁰ jakož i čáslavské církevní zřízení podrobil kritice, v případě posledně jmenovaného zřízení dosti nemilosrdné.²¹

O starších církevních řádech nakonec uzavřel následující: „Z těchto důvodů můžeme základní zásady svého církevního řádu hledati jen ve své vlastní době. Ze starších řádů, tedy i z bratrského, mohou se použítí jen některé jednotlivosti.“²² Navázání na historické církevní řády bylo tedy převážně symbolické.

Dalším důkazem odporu k přílišnému historismu je poznámka, kterou si Medek zapsal, když pro svůj situační referát zpracovával novinový článek, jehož autor se po vzoru Petra Chelčického domáhal úplné odluky církví od státu: „Chelčický nám zůstane buditelem svědomí, ale čerpati ústavní zásady z jeho učení není možno, poněvadž jeho učení patří do skupiny tzv. křesťanského anarchismu. Takové věci může však *ústavní* odbor usilující o nový *řád* používatí jen jako sůl a koření, ale ne jako mouku k zadělání.“²³

Bez zajímavosti rovněž není postoj ústavního odboru ke katolické církvi. Myslím, že je pochopitelné, že evangelíci přelomu 19. a 20. století trvali na nové úpravě poměru církví ke státu na základě „přesné rovnoprávnosti a úplné svobody náboženské“,²⁴ protože předlitavské státní církevnictví, které vždy mírně favorizovalo katolickou církev před ostatními uznanými církvemi, a které všem uznaným církvím, včetně katolické, kladlo různé překážky, jejich představám neodpovídalo. Ani pocit určité křivdy, kterou evangelíci vůči státu kvůli jeho poměru ke katolické církvi pociťovali, však v jejich „organizátorech“ nevyvolal nenávisť vůči Římu.

sněm očima současníků, in: BROŽ, Luděk (ed.), *O společenství služby*, Soubor esejů o česko-bratrské evangelické cestě, Praha, 1981, s. 35.

²⁰ Viz MEDEK, Rudolf, *Staročeské řády církevní a dnešní potřeby*, in: Hus č. 1/1918, Čáslav, s. 1–4, č. 2/1918, s. 21–24.

²¹ Viz MEDEK, Rudolf, *Osm zásad*, in: Hus č. 4/1919, Čáslav, s. 51–52. Viz též *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 32–35, kde se Medek na adresu čáslavského církevního zřízení vyjadřuje mnohem ostřeji než v pozdějším časopiseckém podání, kde již pro tento návrh nachází i několik slov uznání.

²² MEDEK, Rudolf, *Staročeské řády církevní a dnešní potřeby*, s. 22.

²³ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 17–18.

²⁴ Tamtéž, s. 22.

O Kodexu kanonického práva z roku 1917, novince tehdejší doby, si Rudolf Medek poznamenal následující: „Je to nová kodifikace kanonického práva, která od letošních svátků svatodušních vstoupila v platnost. Práce ta byla dokončena roku 1917 po dvanáctiletém úsilí. A znamená prý ryzejší zcírkevnění, spiritualisování, a tím i odsvětštění práva toho čili vnitrocírkevní soustředění, jak je obzvláště † Pius X. zastupoval. [...] Vůči státu a společnosti i jiným církvím nový kodex si jaksi nepřaje útočnosti, aggressivnosti, – hledí si hlavně svého [...]“²⁵ Byť s právní úpravou smíšených sňatků a jiných interkonfesijních záležitostí Rudolf Medek nebyl (a nemohl být) spokojen, jeho úsudek o novém Kodexu kanonického práva se zdá být docela příznivý.

Myslím, že demytologizace tradičního, tj. silně historizujícího, vypjatě nacionálního a ostře protikatolického podání počátků, založeného především na protokolu generálního sněmu,²⁶ který v prosinci 1918 vyhlásil sjednocení českých evangelíků v jednu církev, by přispěla k autentičtější reflexi vlastní minulosti zejména dnešním členům Českobratrské církve evangelické, jimž je cizí rétorika většiny delegátů tohoto shromáždění.

Generální sněm sice promluvil jednoznačně, ale ve skutečnosti to nebyla jediná varianta smýšlení tehdejších evangelíků. Domnívám se, že studiem protokolů ústavního odboru a souvisejících textů lze dospět k umírněnějšímu a snad i pravdivějšímu pohledu na vznik Českobratrské církve evangelické.

2. „Praktické návrhy k řešení našich tužeb a přání“ aneb o církevním inženýrství do generálního sněmu

2.1 Poměr evangelické církve ke státu

Výsadní postavení v činnosti ústavního odboru zaujímalá problematika vztahu církvi a státu. Proto v *Návrhu ústavních zásad evangelické církve české*, který odbor připravil a se svolením církevního výboru nechal otisknout v České reformaci, čteme nejprve o poměru evangelické církve ke státu. Až ve druhé části tohoto nástinu se pojednává o samotném církevním zřízení.²⁷

²⁵ Tamtéž, s. 53–54 *passim*.

²⁶ *Ustavující generální sněm Českobratrské církve evangelické*, Praha, 1919, 59 s.

²⁷ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: *Česká reformace* č. 10/1917, Praha, s. 1, č. 11/1917, s. 1–2, č. 12/1917, s. 2.

„Poměr všech církví ke státu má být upraven stejně a ve smyslu přesné rovnoprávnosti a úplné svobody náboženské,“ zněla žádost ústavního odboru na samém začátku návrhu zásad.²⁸ Co přesně tím bylo míněno? Především je nutno podotknout, že členové odboru a zejména jeho jednatel a zapisovatel Rudolf Medek bedlivě sledovali názory zástupců veřejnosti na otázku „odluky“ či „rozluky“, jak se tehdy psalo, přičemž bylo obvykle dosti nejasné, co se tím myslelo.²⁹

Patří zajisté ke koloritu každé doby, že na otázku poměru církví ke státu chce mít každý občan svůj vlastní názor. Jinak tomu nebylo ani na sklonku první světové války. Medek si např. k článku jistého katolíka, který navrhoval demokratizaci a znárodnění katolické církve, poznamenal: „Návrh tento patří také jen literatuře, ale ne do odboru empirického života. Byl však přijat katolickými laiky sympaticky, a to je důležité pro rozpoznání duševní nálady v širokých vrstvách národních. Na správné diagnose nám musí mnoho záležeti.“³⁰

A tak i ústavní odbor volal po nové úpravě poměru církví ke státu. Konsistentně však zastával model, který nebyl ve své době příliš obvyklý – dnešní terminologií ho lze označit za model nekonfesního státu kooperačního.³¹ Právě kooperaci je nutno podtrhnout. Rudolf Medek se totiž ve svých poznámkách ostře vymezoval zejména vůči „lhostejnosti“ státu k církvím: „Státní lhostejnosti k církvím vůbec není a nemůže ani jí být tak velikým a významným společností. Stát má zákony o všem možném, často i o malichernostech, jak by tedy neměl mít zákony o církvích.“³²

„Našemu pojetí státního uznání,“ uvádí Medek na jiném místě, „odpovídá asi nejvíce dnešní právní postavení evangelické církve k státu rakouskému s úplným vynecháním však státní konsistoře.“³³ Jasně odmítnutí státního církevnictví znamenalo odklon od protestantského patentu z roku 1861 a přimknutí k zásadám zákona č. 68/1874 ř. z., o zákonném uznání společností náboženských. „Zákon tento jest způsobilý, aby vzat byl za podklad příští zákonné úpravy církevních věcí,“ stojí v návrhu ústavních zásad.³⁴

²⁸ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 10/1917, Praha, s. 1.

²⁹ Viz TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Konfesní právo*, Praha, 2015, s. 48.

³⁰ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 25.

³¹ TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Konfesní právo*, s. 48–50.

³² *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 26.

³³ Tamtéž, s. 19.

³⁴ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 10/1917, Praha, s. 1.

Ústavní odbor trval na tom, aby byly všechny uznané církve společnostmi zvláště kvalifikovanými – dnes bychom řekli veřejnoprávními korporacemi.³⁵ „Pod zákonem o státním uznání by bylo dosaženo stavu, že bychom měli ‚svobodné církve ve svobodném státě‘ a že by oprávněné a zdravé nároky státu stejně jako církví netrpěly újmy. Nárokům neoprávněným neb nemožným by ovšem byly předem položeny závozy a hranice.“³⁶

Kromě několika příznivých reakcí se toto stanovisko ústavního odboru setkalo i s nepochopením a kritikou. „Zastupitelstvo³⁷ v Krucemburku chce rozlukou dle Chelčického a seburčení sborů v každém ohledu, zejména v hospodářském, poněvadž centralismus prý vždy a všude škodí,“ poznamenal si Rudolf Medek. „Tento hlas budí dojem povrchnosti a ohánění odposlouchanými nepochopenými hesly. Netřeba se tím zabývat.“³⁸

Vážným oponentem však opět byl Josef Hromádka, jenž v únoru 1918 v církevním tisku označil návrh ústavních zásad za „nerozhodný, až skoro bojácný“, plný „nezdravého oportunistu“ a vytýká mu „málo odhodlanosti vytvořit církev, která bez ohledu na finanční pomoc a oporu má sílu přetvořovat své údy i své okolí“. Kritizoval též to, že ústavní odbor se až příliš zabýval tím, jaké případné výsady získá v budoucnu katolická církev.³⁹

„Kdybychom neměli zření na výsady, kterých se jiné církve domáhají a řešili svoje postavení izolovaně,“ oponuje v situačním referátu Rudolf Medek, „mohli bychom přijít k neblahým výsledkům. A sice k takovým. Jiná církev by se třeba domohla výhod a výsad, kterými by nás zcela mechanicky tlačila do podruží, a my bychom pak dodatečně a bezvýsledně chtěli vše opravovat, říkajíce: stala se chyba.“⁴⁰

A tak se ústavní odbor na své schůzi dne 25. února 1918 usnesl: „O poměru k státu konstatováno, že státního uznání si přejeme kvůli svobodě církve a kvůli nezávislosti na státu. Není příčiny, abychom činili změny ve svém návrhu,

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tzv. širší zastupitelstvo bylo obdobou dnešního sborového shromáždění.

³⁸ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 44.

³⁹ Příspěvek Josefa Hromádky k danému tématu byl uveřejněn v rozhledech časopisu Kalich č. 5/1918, Praha, na s. 191, a to bez nadpisu i podpisu. Autorství článku Josefu Hromádkovi připisuje Rudolf Medek. Viz *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 28–30.

⁴⁰ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 30.

leda abychom některé body před naší veřejností blíže objasnili, ovšem způsobem zcela privátním a nepolemickým.“⁴¹ Konec konců, opatrnosti není nikdy nazbyt – obzvláště ne ve vztahu k souvěrcům.

2.2 Vlastní zřízení evangelické církve

Druhá část *Návrhu ústavních zásad evangelické církve české* pojednává o návrhu vlastního církevního zřízení evangelické církve, a to celkem v šestnácti bodech. V této souvislosti je však nutno upozornit na skutečnost, že na rozdíl od první části došla druhá část mnoha doplnění i koncepčních změn. Bylo by proto zbytečné probírat se touto částí návrhu z podzimu 1917 bod po bodu. Účelnější je zaměřit se na několik klíčových okruhů, jimiž se ústavní odbor zabýval během celého období své činnosti, pochopitelně s pominutím témat neméně zajímavých, avšak méně významných.

2.2.1 Charakter církevního zřízení

Druhá část ústavních zásad začíná deklamací, že „pojem evangelické církve, historický vývoj i ráz doby vedou k důslednému vybudování zřízení presbyterního (presbyterně synodního)“.⁴² Již v referátech Josefa Součka a Josefa Hromádky, pronesených během důvěrné porady dne 16. května 1917 v Praze, tedy ještě před ustavením církevního výboru, byly učiněny zmínky o církevním zřízení. „Česká národní církev musí býti církví lidovou se zřízením presbyterně-synodálním, v němž by nebylo orgánů církví nevolených,“ zdůraznil Josef Souček.⁴³ Josef Hromádka uvedl, že „[sjednocená] církev v duchu domácí reformace byla by naprosto lidovou, demokratickou a svěřávnou. Pouze zřízení presbyterní vyhovuje jejímu duchu.“⁴⁴

Z obou stanovisek dovodíme, že Součkovi a Hromádkovi šlo především o odstranění nevolené c. k. vrchní evangelické církevní rady, částečně státního, částečně církevního orgánu. Domnívám se však, že prohlášení ústavního odboru v návrhu ústavních zásad o tom, že zřízení má být presbyterní, je spíše jeho úlitbou

⁴¹ Tamtéž, s. 38.

⁴² *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 11/1917, Praha, s. 1.

⁴³ SOUČEK, Josef, *O české evangelické národní jednotě církevní*, in: *O české evangelické národní jednotě církevní*, Praha, 1917, s. 11.

⁴⁴ HROMÁDKA, Josef, *Jednota českých evangelických církví*, in: *O české evangelické národní jednotě církevní*, s. 20–21.

vrcholným představitelům hnutí českých evangeliků a evangelické veřejnosti než jeho skutečným názorem, protože v protokolech ze schůzi ústavního odboru konaných do generálního sněmu v prosinci 1918 se pojem „presbyterní zřízení“ vůbec nevyskytuje a je zřejmé, že záměrně.

Jak již bylo výše uvedeno, Rudolf Medek skutečně presbyterní čáslavské církevní zřízení „ztrhal“. Např. řízení o změně církevního zřízení, v rámci něhož se k zamýšlené změně církevního zřízení musí kladně vyjádřit většina seniorátních konventů, a které je pravidelnou součástí církevních zřízení presbyterních církví, představovalo pro Rudolfa Medka pouze „předstíranou činnost“.⁴⁵

Jsem přesvědčen, že úvahy o charakteru církevního zřízení, tj. zdali je presbyterní, se nacházely zcela mimo myšlenkový svět ústavního odboru. Spíše než o studiu zahraničních církevních řádů a adaptaci určitého uceleného církevněsprávního modelu, jímž nepochybně presbyterní zřízení je, lze mluvit o církevním „inženýrství“, nepřiliš podloženém teologickými poznatky.⁴⁶

Pokud se v souvislosti s prvním zřízením Československé církve evangelické píše o presbyterním, případně presbyterně synodním zřízením, myslí se tím – na rozdíl od 70. a 80. let 19. století – pouhé odstranění c. k. vrchní evangelické církevní rady a ano, „demokratizace“ církve, což je patrně důsledek působení liberálního bohosloví a nepřiliš hluboké teologické reflexe společného rozhodování v církvi.⁴⁷

2.2.2 Pojmenování církve

Byť byl zejména Rudolf Medek zásadním odpůrcem „předstírané činnosti“, nemůžeme pominout, že ústavní odbor, jakož i evangelický tisk uvažoval především nad pojmenováním církve – i když na Medkovu obranu uvádím, že otázku pojmenování církve považoval za „formálnost“.⁴⁸ Jak jsem uvedl výše, na první schůzi ústavního odboru v létě 1917 bylo usneseno, že nevhodnějším názvem církve by

⁴⁵ *Protokoly ze schůzi ústavního odboru*, s. 33.

⁴⁶ Podobně s odstupem času uvažuje Josef Lukl Hromádka: „Stejně ani při budování církevního zřízení nepromýšleli jsme všech otázek, které bohoslovecky s ním souvisejí.“ Viz HROMÁDKA, Josef Lukl, *Cesty českých evangeliků*, Praha, 1934, s. 51–52.

⁴⁷ Teologickou reflexi této problematiky podávají FILIPI, Pavel, *Evangelická identita*, in: MACEK, Ondřej (ed.), *Zpytování*, Studie a eseje k evangelické identitě, Středokluky, 2007, s. 67–68; PŘIBYL, Stanislav, *Společné rozhodování věřících v rané církvi*, in: *Revue církevního práva* č. 72–3/2018, Praha, s. 25–44, ve vztahu k reformačním církvím viz zejména s. 31.

⁴⁸ Viz *Protokoly ze schůzi ústavního odboru*, s. 68.

byla „Evangelická církev česká, neb českobratrská“. V návrhu ústavních zásad se píše o „Jednotě evangelické církve české“. ⁴⁹ Naopak J. K. (a Jan Kozák to nebyl) ⁵⁰ v České reformaci píše, že pojmenování církve „není věcí vedlejší, ba naopak velmi závažnou a lze jenom vítati, že včas bylo touto otázkou hnuto“. Jeho návrh zněl „církev česká“. „Byla-li kdy jaká církev národnější, je to církev naše. Vybojovali jsme si ji na celém světě, vykoupili jsme ji svou krví. Celá naše historie jest s ní spjata, v ní zná nás celý svět. Církev Husova, Žižkova, Chelčického, Komenského, vše je tím řečeno.“ ⁵¹

Na tento článek reagoval o několik čísel později Antonín Frinta, jeden z předních evangelických činovníků, vzděláním lingvista. „Navrhuji [...] základní název: husitská církev; s dosti vžitým jménem ‚evangelická‘ bylo by radno se rozloučiti bez bolesti z téhož důvodu, z jakého poslanec Modráček chce odhoditi falší poskvrněnou firmu ‚sociální demokracie‘ [...]. Nic se při tom nebojí, že by nebyla pak strana uznána za součást přebudované internacionály, na jejímž svazku trvá. Rovněž tak naše národní církev nemusí míti výslovný titul evangelické, jako je nemají mnohé angloamerické a zejména analogická církev valdenská, jež dala tomuto názvu přednost před ‚reformovaná‘, ač jí v jádře jest, a přece pěstuje stejně bratrství v evangelické alianci světové!“ ⁵²

Na Frintův článek reagoval „známý lužickosrbský farář“ následovně: „Hus sám nezaložil žádnou církev, nýbrž měl jen stoupence, kteří se po jeho smrti sešli, ale zase rozešli na jednotlivé strany. Co z husitství zbylo jako církevní útvar, jest Jednota bratrská. Ale nyní, když zatím ‚obnovená bratrská církev‘ (tj. ochranovská) stala se organisací široce rozvětvenou, jest její jméno již sotva vhodné pro jinou církev, zahrnující jen národ československý. Jinak musily by se převzítí podstatné rysy staré Jednoty, na což se však snad nepomýšlí. A 500 let po smrti Husově označovati nově zakládanou církev jeho jménem jest nehistorické.“ Jeho návrh zněl „česká popřípadě československá evangelická církev“ ⁵³

⁴⁹ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 11/1917, Praha, s. 1.

⁵⁰ Autorství Jana Kozáka popírá FRINTA, Antonín, *K pojmenování naší obnovené církve*, in: Česká reformace č. 21/1918, Praha, s. 3. Snad by se mohlo jednat o článek Josefa Krále.

⁵¹ *Návrh na pojmenování nové církve*, in: Česká reformace č. 4/1918, Praha, s. 3 *passim*.

⁵² FRINTA, Antonín, *Návrh pojmenování nové církve*, in: Česká reformace č. 10/1918, Praha, s. 4.

⁵³ *K pojmenování naší obnovené církve*, in: Česká reformace č. 20/1918, Praha, s. 2 *passim*.

Proti kritice z Lužice se sice Frinta ohradil, avšak k možné záměně s ochranovskou církví se nevyjádřil.⁵⁴ To učinil až Josef Souček po vzniku Československa v listopadu a prosinci 1918, když se vyslovil proti tomu, aby jméno české evangelické církve přílišně odkazovalo na starou Jednotu bratrskou. „Vůbec měli bychom, myslím, toto jméno Jednota bratrská ponechat jen tomu velikému zjevu českých dějin. Zdá se mi to skoro jako neskromnost užívatí toho jména při našich nedostacích. Také mi vadí fakt, že v Čechách už jedna církev jmenuje se bratrskou, která však u nás nepovstala přímo ze starých kořenů zde v Čechách, nýbrž byla založena misíí z Ochranova.“⁵⁵ Souček se zasazoval pro název „husitská církev“ (nikoliv však „Husova“).⁵⁶

2.2.3 Přejmenování úřadu superintendenta

K otázce pojmenování církve se do generálního sněmu v prosinci 1918 vyjádřil zřejmě každý, kdo o to měl zájem (o době po generálním sněmu nemluvě), k otázce pojmenování „nejvyšších“ představitelů církve z řad duchovenstva se vyjádřil – pokud je mi známo – pouze ústavní odbor a Adolf Novotný z Královských Vinohrad.

Ústavní odbor již na své první schůzi – jak již bylo zmíněno – vyjádřil názor, že „místo slova ‚superintendent‘, pocházejícího z německého konsistorialismu, by bylo dobře zavéstí název ‚biskup‘“. Toto stanovisko se dostalo i do návrhu ústavních zásad.⁵⁷ Do veřejné diskuse v této záležitosti vstoupil právě Adolf Novotný, který se vyjádřil, že „nynější pokolení představuje si biskupa s infulí na hlavě, tak jak je namalován biskup Konkordienký na Brožíkově obrazu Husa aneb se mu jeví jako ‚biskup sv. Mikuláš‘. Náš biskup v taláru by nebyl považován za rovnocenného s nynějším ustáleným názorem, a proto ponechme raději J. A. Komenskému predikát posledního biskupa českých bratří. Dáváme na uváženou, zdali by nebylo časovější zavedení titulu: předseda neb president evangelické církve české [...]“⁵⁸

⁵⁴ FRINTA, Antonín, *K pojmenování naší obnovené církve*, in: Česká reformace č. 21/1918, Praha, s. 3.

⁵⁵ SOUČEK, Josef, *Jméno české církve I*, in: Česká reformace č. 23/1918, Praha, s. 2.

⁵⁶ SOUČEK, Josef, *Jméno české církve II*, in: Česká reformace č. 24/1918, Praha, s. 1.

⁵⁷ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 11/1917, Praha, s. 2.

⁵⁸ NOVOTNÝ, Adolf, *K návrhu ústavních zásad*, in: Česká reformace č. 5/1918, Praha, s. 3.

A co na to ústavní odbor? „Zdá se, že budeme musiti vypsati cenu na přiměřený název pro úřad tento,“ píše Medek. „Superintendent, biskup, moderátor, eforus, inspektor, respicient, revident, kontrolor? Vše to značí v podstatě totéž, ale které se hodí dokonale? Některá ta jména mají již zabarvení čistě necírkevní. President, řídítel, náčelník – to připadá komické. Zemský presbyter? Jako kšelský návrh z roku 1849, kdy farářům se mělo říkat presbyter a biskupům zemský presbyter? Administrátor? Jako v dobách husitských? To bylo z nouze, a dnes tak sluje kdosi u expedice novin neb na poště. Zemský církevní rada? Či jak jen?“⁵⁹

2.2.4 Organizace církve

Ve druhé části návrhu ústavních zásad čteme: „Při podrobném vypracování zřízení bude dlužno šetřiti zásad plynoucích z podstaty církve: zásady náboženské vroucnosti a upřímnosti, lásky a pokoje i praktickosti a pořádku. [...] Podkladem může býti zřízení nyní platné, když se v něm provedou příslušné změny a úpravy.“⁶⁰

V čem měly spočívat tyto „příslušné změny a úpravy“ nepříliš oblíbeného předlitavského evangelického církevního zřízení? Až na několik výjimek byly převážně kosmetické. Organizace církve měla být i nadále čtyřstupňová: sbor, seniorát, superintendence neboli diecéze a „Jednota evangelické církve české“.⁶¹ „Každý díl bude míti: zastupitelstvo, radu, úřad. Zastupitelstvo budou sbory zákonodárné, ve svém dílu, rada bude nositelkou autority, a orgánem výkonným, úřadu budou příslušet povinnosti a práce, ale žádná moc.“⁶²

V průběhu roku 1918 bylo v ústavním odboru i v tisku probíráno několik témat týkajících se vlastního církevního práva, mezi nimi i otázka sebeurčení sborů. Tak např. Jan Kozák volal v první polovině roku 1918 po zachování stávajícího *statu quo*. „Dnes bylo by velkou chybou domnívati se, že odpor proti rázu a formám konfese augsburské a helvetské je obecný. Nesmíme se spokojiti s pohodlným plurálem ‚my‘. Jsou lidé, jsou faráři, jsou sbory, jež zcela srostly s konfesionalismem kdysi snad vnuceným. Máme skutečné luterské luterány a reformované, kteří by ještě dnes šli na Dordrechtskou synodu.“⁶³

⁵⁹ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 69.

⁶⁰ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 12/1917, Praha, s. 2.

⁶¹ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 11/1917, Praha, s. 1.

⁶² Tamtéž.

⁶³ KOZÁK, Jan, *Církev a sebeurčení*, in: Kalich č. 7/1918, Praha, s. 281.

Vůči těmto myšlenkám a vůči známé „toleranční“ roztržičnosti českých evangelíků se rázně ohradil Rudolf Medek v jednom ze svých situačních referátů: „Tady zcela přílehlá paralela sebeurčení národního. Chceme sebeurčení národů, nikoliv sebeurčení měst a vesnic. Chceme sebeurčení pravé a nikoliv jako karikaturu. *Celek* si má určit svoje záležitosti, nikoliv součástky. I my chceme tedy sebeurčení *církve* jako celku, žádné dalekosáhlé sebeurčování sborů. To by byla roztržičnost a té právě máme již více než dost a chceme od ní pryč. Ne sebeurčení v církvi, jak to formuluje dr. Kozák, nýbrž sebeurčení církve. Sebeurčení v církvi by byla anarchie.“⁶⁴

Není proto nic překvapivého, že větší úpravy dosavadního církevního zřízení byly uvažovány v postavení seniorátu. V této části se návrh i úvahy ústavního odboru přibližují tradičnímu presbyterianismu skotských, nizozemských a amerických církví, v nichž je kladen největší důraz právě na seniorát (*presbytery*). „První stupeň společného života neb druhá jednotka organizační jest seniorát. V seniorátu se uskutečňuje včlenění sboru v celkovou církev a jest v něm těžiště celého zřízení a východisko společného pěstování duchovního života. Proto seniorát obstarává především potřeby, které slouží k duchovnímu vzdělání sborů,“ uvádí se v návrhu ústavních zásad.⁶⁵ Seniorát měl především „pečovat o opatrování sborů silami duchovenskými“, a to zejména tím, že již bohoslovci měli být v péči seniorátního konventu. Seniorát měl též dohlížet na volbu farářů ve sborech.⁶⁶

Pokud jde o právní postavení diecézí a církve jako celku, návrh ústavních zásad se soustředil především na otázku složení diecézních synodů a generálního synodu. Přikláněl se k závěru, že na diecézním synodu by měl být zastoupen každý sbor (podle staročeského vzoru),⁶⁷ přičemž generální synod by si zachoval obdobné složení, jaké měl v té době v Předlitavsku, tj. byl by shromážděním zástupců seniorátů a diecézí.⁶⁸

Návrh ústavních zásad počítal se státem vydržovaným a generálním synodem obsazovaným tajemnickým úřadem v hlavním městě a diecézními odbočkami tohoto úřadu v každém zemském hlavním městě. Tento úřad měl nahradit c. k. vrchní evangelickou církevní radu, s níž se v návrhu ústavních zásad pochopitelně

⁶⁴ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 44.

⁶⁵ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 11/1917, Praha, s. 1.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 2.

⁶⁸ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 12/1917, Praha, s. 2.

nepočítalo. Zatímco tajemnický úřad by byl k dispozici československé církevní radě (složené ze všech biskupů a diecézních kurátorů),⁶⁹ odbočky měly pomáhat diecézním radám (složeným z biskupa, všech seniorů a seniorátních kurátorů dané diecéze).⁷⁰

Ústavní odbor se však později odklonil od myšlenky tajemnického úřadu, a to zejména pod vlivem vývoje situace v pruském záboru Polska, kde němečtí a polští luteráni po dlouholetých sporech došli ke kompromisnímu návrhu církevního zřízení pro tuto oblast, který počítal s konsistoří volenou synodem s předsedou biskupem. „[Konsistoř] dle polského vzoru [...] jest úřad dosti přijatelný. Daleko přijatelnější nežli rakouská církevní rada, úřad nepochybně státní, a také mnohem přijatelnější než tajemnický úřad státem vydržovaný v našem návrhu ústavních zásad církve,“ poznamenal si Rudolf Medek.⁷¹

3. „Kde to vězí?“ aneb o stinných stránkách prvních let církevní samostatnosti

3.1 Generální sněm

„Tolik asi stačí jako přehled o přípravné práci ústavního odboru předsynodního,“⁷² můžeme si vypůjčit slova Rudolfa Medka, která zapsal poté, co vypsál historii ústavního odboru pracujícího do generálního sněmu, který se konal 17. a 18. prosince 1918 v Praze a na Královských Vinohradech.⁷³ Generální sněm totiž představuje v činnosti tohoto odboru zásadní zlom.

Byť byl generální sněm převážně shromážděním manifestačním,⁷⁴ jakožto „revoluční“ synod přijal i několik důležitých, právně relevantních usnesení.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ *Návrh ústavních zásad evangelické církve české*, in: Česká reformace č. 11/1917, Praha, s. 2. Diecézní kurátor byl na tomto místě návrhu opomenut zřejmě nedopatřením.

⁷¹ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 80. K navrhované reformě církevního zřízení evangelické církve v pruském záboru Polska viz též s. 47–49, 77–80.

⁷² Tamtéž, s. 91.

⁷³ Reportáž podává např. Husův odkaz č. 1/1919, Škvorec, ve zprávě *Generální sněm (synod) českých evangelických sborů v Čechách a na Moravě i ve Slezsku* na s. 9–10.

⁷⁴ Např. Česká reformace informovala o svolání generálního sněmu následovně: „Se sněmem jest spojen zároveň všeobecný sjezd českých evangeliků, aby manifestoval pro obnovenou českou církev. Manifestační schůze, na níž před celým národem přihlásí se čeští evangelici za dědice Husovi a českých bratří, koná se v úterý 17. prosince ve Smetanově sále Obecního domu, začátek o 9. hodině.“ Viz *Generální sněm*, in: Česká reformace č. 24/1918, Praha, s. 1.

Především ve Smetanově síni Obecního domu vyhlásil „spojení českých evangelíků a obnovení české církve“ (aklamací).⁷⁵ Následně bylo přistoupeno k hlasování o názvu nové církve, a to přednostně o návrhu, jenž byl usnesen na předporadě konané 16. prosince 1918: „Evangelická církev bratrská“. Tento návrh byl přijat.⁷⁶ V rámci třetího zasedání generálního sněmu, které se stejně jako druhé konalo v modlitebně sboru na Královských Vinohradech, byl projednán návrh „základních a přechodných ustanovení zákonných pro českou Evangelickou církev bratrskou v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“.

Tato ustanovení byla sněmem přijata a sledovala překlenutí správy církve do konání následujícího generálního synodu, jemuž sněm uložil úkol vypracovat nové církevní zřízení, přičemž s výhradou usnesených změn mělo až do schválení nového církevního zřízení platit zřízení z roku 1892. Správu církve měl místo c. k. vrchní evangelické církevní rady zajišťovat synodní výbor, jehož členy generální sněm zvolil. Zpracování návrhu církevního zřízení bylo uloženo ústavnímu odboru, jehož členy se stali někteří členové předsynodního ústavního odboru i členové nově zvolení. Tento návrh měl být předložen staršovstvům sborů do 30. června 1919 a měl projít úřadou seniorátních a superintendenčních konventů. Generální sněm se měl sejít do konce roku 1919.⁷⁷ Tolik krátká reportáž o právtvorné činnosti generálního sněmu.

3.2 Návrh církevního zřízení

3.2.1 Vznik návrhu církevního zřízení

Období následujících měsíců se neslo ve znamení rozčarování, které zpravidla následuje bezprostředně po období nadšení.⁷⁸ „Synod se usnesl, že do konce června

⁷⁵ *Ustavující generální sněm Českobratrské církve evangelické*, s. 33. Vzhledem ke stále platnému § 9 protestantského patentu č. 41/1861 ř. z. však toto usnesení nabylo účinnosti až 3. prosince 1919, kdy byla publikována vyhláška ministra školství a národní osvěty č. 625/1919 Sb. z. a n. o vládním schválení usnesení generálního sněmu. Z hlediska tehdejšího konfesního práva lze za vznik Českobratrské církve evangelické považovat toto datum, byť revoluční doba zpravidla nemá příliš citu pro tyto právnícké „jemnušky“.

⁷⁶ *Ustavující generální sněm Českobratrské církve evangelické*, s. 33–34.

⁷⁷ Tamtéž, s. 46–49.

⁷⁸ Viz ŘEPA, Jaroslav, *Ztracený rok*, in: Husův odkaz č. 10/1919, Soběhrdy, s. 113–114. K tomuto článku se rozvinula polemika mezi Jaroslavem Řepou a Antonínem Boháčem. Viz *Stesk*, in: Kostnické jiskry č. 48/1919, Praha, s. 192; BOHÁČ, Antonín, *Stesk*, in: Kostnické jiskry č. 49/1919, Praha, s. 195 (tamtéž oprava Jaroslava Řepy); ŘEPA, Jaroslav, *O zodpovědnosti synodního výboru*,

budou staršovstva mítí v rukou návrhy církevního zřízení, aby do konce roku mohly vykonati seniorátní a superintendentní konventy i synod druhý,“ píše 7. července 1919 v Husově odkazu nepodepsaný autor. „Půl roku uplynulo a nemáme v rukou ještě ani vytištěný protokol prvního synodu. Kde to vězí?“⁷⁹

Co se dělo v mezidobí? Nový ústavní odbor se na své první schůzi sešel 31. ledna 1919 na obvyklém místě – na klimentské faře. Předsedal mu František Žilka, stálým zapisovatelem byl znovuzvolen Rudolf Medek. Poté, co byly probány poněkud opožděné připomínky superintendenta a člena synodního výboru Ferdinanda Hrejsy k předsynodnímu návrhu ústavních zásad, ústavní odbor usnesl osm principů, na nichž mělo spočívat církevní zřízení. Nejpodstatnějším z nich bylo zrušení superintendencí.⁸⁰

Po tříměsíční přestávce se odbor opět sešel, aby pracoval již s konkrétními legislativními návrhy, které v ústavním odboru prošly výhnní diskuse, aby bylo přikročeno k definitivní textaci jednotlivých ustanovení. Na schůzích dne 1. května,⁸¹ 16. května⁸² a 3. června 1919 odbor připravil ucelený návrh, k němuž měl Rudolf Medek připravit „motivaci“, tedy odůvodnění.⁸³ Měla se též provést textová redakce.⁸⁴ Dne 27. června 1919 František Žilka odeslal synodnímu výboru návrh církevního zřízení i s odůvodněním a několika minoritními vóty.⁸⁵

Dne 4. září 1919 předseda synodního výboru senior Josef Souček informoval Františka Žilku o tom, že synodní výbor „měl a má jisté pochybnosti stran dostaččnosti v propracování jednotlivých částí zřízení i celku vůbec.“⁸⁶ Proto 18. září 1919 František Žilka jednal se synodním výborem o tom, jak naložit s návrhem

in: Husův odkaz č. 2/1920, Škvorec, s. 20; BOHÁČ, Antonín, *Oprava*, in: Husův odkaz č. 4/1920, Škvorec, s. 43–44 (tamtéž poznámka Jaroslava Řepy).

⁷⁹ *Synod*, in: Husův odkaz č. 7/1919, Soběhrdy, s. 81.

⁸⁰ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 92–93.

⁸¹ Tamtéž, s. 94–95.

⁸² Tamtéž, s. 96–103.

⁸³ Tamtéž, s. 104–107.

⁸⁴ Tamtéž, s. [115].

⁸⁵ ÚA ČCE, f. Synodní rada Českobratrské církve evangelické (dále jen „SR ČCE“), k. III D 1, č. j. 348/1919. Dopis Františka Žilky synodnímu výboru ze dne 27. června 1919.

⁸⁶ Tamtéž, č. j. 495/1919. Dopis synodního výboru Františku Žilkovi ze dne 4. září 1919. K tomu viz též ŘEPA, Jaroslav, *Poněvaď prý ústavním odborem vypracovaný návrh církevního zřízení...*, in: Husův odkaz č. 8/1919, Soběhrdy, s. 93.

církevního zřízení.⁸⁷ Ústavní odbor se sešel ještě jednou 7. října 1919 a připravil definitivní verzi návrhu církevního zřízení.⁸⁸

Pro jakési nedorozumění však nechal synodní výbor (se svolením Františka Žilky) vysázat návrh církevního zřízení pocházející z červnové schůze. Tajemník synodního výboru Bohumil Valeš zaslal otisk návrhu Rudolfu Medkovi 21. října 1919 se sdělením, že „mnoho měnit v něm nelze, protože by to pak vlastně bylo dvojnásobné sázení a dvojnásobné placení“.⁸⁹ Rudolf Medek mu již 23. října 1919 odpověděl, že „místy bude dlužno provést větší změny, i když z toho vznikne placení dvojnásobné. Změny ty jsou tak důležité, že provedení jich je nutné za každou cenu [...]“. Přiložil též korekturu celého církevního zřízení.⁹⁰

Za všechny změny lze uvést jedinou – změnu názvu církve z Evangelické církve bratrské na Českobratrskou církev evangelickou, kterou si vyžádalo Ministerstvo školství a národní osvěty kvůli shodě názvu s ochranovskou církví.⁹¹ Upravený návrh zřízení byl konečně vytištěn.

3.2.2 Ráz návrhu církevního zřízení

Nyní je načase, abychom se podívali na tři hlavní „neuralgické“ body návrhu církevního zřízení. Na návrhu se podepsal ráz doby i určitá změna v myšlení členů ústavního odboru. Nejzřetelněji se to projevuje v otázce reprezentace, tj. pověřování volených členů správních orgánů a shromáždění.

Nad tímto problémem se na schůzi ústavního odboru dne 16. května 1919 rozhořela debata, když Rudolf Medek navrhl, aby do návrhu bylo pojmato ustanovení ze starého církevního zřízení, podle něhož „při hlasování nemá nikdo být vázán nějakou instrukcí, každý má se při hlasování spravovati toliko přesvědčením svým dle nejlepšího vědomí a svědomí. [...] Nedocílilo se však shody o základních zásadách representace, poněvadž navrhovatel [tj. Rudolf Medek] tvrdil, že

⁸⁷ ÚA ČCE, f. SR ČCE, k. III D 1, č. j. 510/1919. Dopis Františka Žilky synodnímu výboru ze dne 12. září 1919.

⁸⁸ *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. [113]–[124].

⁸⁹ ÚA ČCE, f. SR ČCE, k. III D 1, č. j. 589/1919. Dopis tajemníka synodního výboru Františku Žilkovi ze dne 21. října 1919.

⁹⁰ Tamtéž, č. j. 589/1919. Dopis Rudolfa Medka tajemníkovi synodního výboru ze dne 23. října 1919. Korektura se zachovala v ÚA ČCE, f. SR ČCE, k. I 1.

⁹¹ O novém názvu církve hlasovaly sbory korespondenčně. Viz *Ustavující generální sněm Česko-bratrské církve evangelické*, s. 59.

voličové pověřují svého zástupce, aby samostatně rozhodoval a svým nejlepším vědomím se při tom řídil a že odvolati jej mohou, až nastane-li úplný rozchod mezi přesvědčením jejich a přesvědčením zástupce, kdežto druzí tvrdili, že representant má tlumočiti vůli svého voličstva, kterážto vůle je vždycky směrodatná, též jasná, hotová, zřejmá a že nechce-li se reprezentující řídit instrukcemi, že mají voličové právo jej odvolati (mechanické pojetí representace, pravý opak presbyterianismu). Nebylo možno docílit shody o této elementární otázce, návrh byl zamítnut a ohlášen jako minoritní votum.⁹²

Tato na pohled drobná šarvátka prozrazuje mnohé. Teologické zřetele se z rozhodování ústavního odboru téměř vytratily. Návrh církevního zřízení obsahoval též několik dalších, na první pohled nenápadných ustanovení, která v sobě nezapřela vliv doby, zejména důrazný tlak na „demokratizaci“ a „laicizaci“ církve, což se projevilo především v postavení farářů. „Úkolem farního úřadu jest,“ píše se v § 36 návrhu církevního zřízení, „aby podporoval presbyterstvo při pěstování křesťanského bratrského života ve sboru. Úřad ten koná sborem povolany farář, jehož pomocník sluje vikář.“⁹³ Nebo ustanovení, které rušilo virilní účast farářů v seniorátních konventech [§ 7, písm. d)].⁹⁴ Tolik k prvnímu problematickému bodu návrhu církevního zřízení.

Jeho druhým charakteristickým rysem bylo zrušení superintendencí, přičemž většinu jejich pravomocí získal synodní výbor – na úkor seniorátů, byť se to Rudolf Medek snažil ve svém odůvodnění návrhu církevního zřízení zastřít: „Působnost seniorátu bude značně rozšířena. Dosud byl seniorát více méně jen průchodištěm, nyní bude v mnohých věcech rozhodovati samostatně a konečně. V seniorátu, škotské ‚presbytery‘, jest těžiště zřízení presbyterního. Správa seniorátu není nic jiného než zdemokratisovaný biskup, náleží jí tedy táž práva jako v episkopalismu absolutistickému jednotlivci, totiž biskupovi.“⁹⁵ Již ve schůzi ústavního odboru dne 31. ledna 1919 byl však seniorát označen za „článek spojovací a přechodní“ mezi farním a povšechným sborem.⁹⁶

⁹² *Protokoly ze schůzi ústavního odboru*, s. 99–100 *passim*.

⁹³ *Návrh církevního zřízení Českobratrské církve evangelické v Republice československé*, Praha, [1919], s. 22.

⁹⁴ Tamtéž, s. 14–15.

⁹⁵ Tamtéž, s. 5.

⁹⁶ *Protokoly ze schůzi ústavního odboru*, s. 92.

Konečně třetím osobitým rysem návrhu církevního zřízení byl vědomý projev určité historické diskontinuity s církevním vývojem v období od vydání tolerančního patentu v roce 1781 do roku 1918. O tom svědčí již první věta preambule návrhu církevního zřízení: „Po 160letém pronásledování českých církví husitských byly pozůstatkům jejich tolerančním patentem z roku 1781 oktrojovány konfesse augsburská a helvetská.“⁹⁷

S jakými odezvami se setkal návrh ústavního odboru? Kostnické jiskry, časopis v té době nejvíce nakloněný synodnímu výboru, jakož i ústavnímu odboru, přinesl několik článků věnovaných církevnímu právu. Většinou se týkaly postavení farářů v církvi.⁹⁸ „Jaký bude poměr v našich shromážděních a zasedáních mezi počtem duchovních a neduchovních? Samozřejmě bude neduchovních více než duchovních! U nás je každý knězem a každý má býti duchovním. Starý způsob zastoupení se nemůže udržeti.“⁹⁹

Naopak proti návrhu církevního zřízení se nejhlasitěji ohradil poněkud zneuznaný farář Jaroslav Řepa, kterého generální sněm do nového ústavního odboru nepovolal, byť byl aktivním členem předsynodního odboru.¹⁰⁰ Postavil se např. proti zrušení virilní účasti farářů v seniorátních konventech: „Proti tomu mluví, že nikde v presbytero-synodních církvích takového pochopení církevní demokratisace nenalzáme, všude staršovstvo vysílá na konvent a na generální synodu faráře a vedle faráře staršího. Ale my chceme míti něco nového; proč bychom nemohli zavésti něco, co jiní budou zaváděti po nás? Ovšem; jenže jest otázka, zavedou-li právě toto zařízení. [...] Jestliže tedy se návrhem nového církevního zřízení tímto způsobem církev demokratisuje, není to nic jiného, nežli porušením zásad presbytero-synodních. Jest potřebí to hodně zdůrazniti: jestliže v starém církevním zřízení farář byl bez volby členem seniorátního konventu, pak to bylo uplatněním

⁹⁷ *Návrh církevního zřízení Českobratrské církve evangelické v Republice československé*, s. 8.

⁹⁸ Viz např. *K novému zřízení*, in: Kostnické jiskry č. 19/1919, Praha, s. 75–76; *Bratřím nefarářům*, in: Kostnické jiskry č. 21/1919, Praha, s. 83–84 (tamtéž poznámka redakce); *Výměna farářů*, in: Kostnické jiskry č. 25/1919, Praha, s. 99; *Volby našich farářů*, in: Kostnické jiskry č. 33/1919, Praha, s. 131; *K článku „Volby našich farářů“*, in: Kostnické jiskry č. 36/1919, Praha, s. 143; *Volba našich farářů*, in: Kostnické jiskry č. 37/1919, Praha, s. 147; *Volba našich farářů*, in: Kostnické jiskry č. 40/1919, Praha, s. 159. K tomu viz též např. *Faráři na výpověď?*, in: Hus č. 9/1918, Čáslav, s. 111–112; *Zbytečné rozčilování*, in: Husův odkaz č. 1/1919, Škvorec, s. 11.

⁹⁹ *K novému zřízení*, in: Kostnické jiskry č. 19/1919, Praha, s. 75.

¹⁰⁰ Viz např. ŘEPA, Jaroslav, *Návrh církevního zřízení Českobratrské církve evangelické v Republice československé*, in: Husův odkaz č. 11/1919, Soběhrdy, s. 125–127; ŘEPA, Jaroslav, *Nové církevní zřízení*, in: Husův odkaz č. 1/1920, Škvorec, s. 5–7, č. 2/1920, s. 16–18.

presbytero-synodní zásady ve starém církevním zřízení, a nové církevní zřízení mělo této zásady použití obdobně i při generální synodě, a nic více.“¹⁰¹

Jaroslav Řepa se vyslovil též proti okleštěným pravomocem seniorátního konventu: „Naproti tomu návrh nového církevního zřízení neprovádí demokratisaci církve tam, kde jest jí skutečně potřebí a kde hlavně se zásada presbytero-synodní uplatnití má, totiž v seniorátě. Tu demokraticism církevní vyžaduje, aby o všem rozhodovala staršovstva, sbor staršovstev, to jest seniorátní shromáždění. Na seniorátní shromáždění patří dle návrhu nového církevního zřízení jen rokování a jednání, ale téměř žádná rozhodování o věcech seniorátu se týkajících. [...] Kdo tedy v seniorátě rozhoduje? [Jsou to:] seniorátní – 3členný – výbor, seniorátní úřad – 1 osoba, synoda s velice skrovným přidělem pravomocí, synodní výbor – 7členný – s velice tučným přidělem pravomocí a konečně biskup – 1 osoba – na nějž se už jako v té pohádce o kašičce, kterou lištička vařila, nedostalo.“¹⁰²

Proti návrhu církevního zřízení se ve svých „třech listech“ zaslaných synodnímu výboru ohradil i Ferdinand Císař, který od roku 1899 zastával úřad moravského reformovaného superintendenta.¹⁰³ Pomineme-li působivý „list druhý“ o kritice navrhovaného zkrácení funkčního období členů volených orgánů na tři roky a velice intimní „list třetí“, v němž se trpce pozastavil nad způsobem, jakým byl jakožto služebně nejstarší superintendent pominut v diskusi o zrušení superintendencí, musíme se zastavit u nejráznější kritiky Ferdinanda Císaře, jíž se ohradil proti historické diskontinuitě s obdobím po vydání tolerančního patentu prosazované v preambuli návrhu církevního zřízení: „[Tvrdím], že náš potoleranční vývoj nelze jen tak smazat houbou zapomenutí, nebo zamluviti hláskou troubou ultranacionálního, po převratu našem na čas vysvětlitelného, ale ani trvalého, ani nejhlubším zásadám kupř. našeho presidenta odpovídajícího radikalismu.“¹⁰⁴

3.2.3 Projednávání návrhu církevního zřízení

Synodní výbor dne 15. listopadu 1919 rozeslal návrh církevního zřízení do superintendencí, seniorátů a farních sborů. Staršovstva farních sborů měla projednat návrh

¹⁰¹ ŘEPA, Jaroslav, *Demokratisace církve*, in: Husův odkaz č. 4/1920, Škvorec, s. 39.

¹⁰² Tamtéž, s. 39–40 *passim*.

¹⁰³ ÚA ČCE, f. SR ČCE, k. III D 1, č. j. 426/1919. Dopis Ferdinanda Císaře synodnímu výboru ze dne 9. srpna 1919. Ferdinand Císař měl zřejmě jakožto člen synodního výboru návrh církevního zřízení k dispozici ještě předtím, než byl vytištěn a rozeslán.

¹⁰⁴ Tamtéž.

do 15. prosince 1919 a svá usnesení zaslat seniorátním úřadům; seniři měli svolat seniorátní konventy do konce února 1920, aby byla jejich usnesení předložena superintendenčním úřadům do 15. března 1920. Konečně superintendenti měli svolat superintendenční konventy do konce dubna 1920 a svá usnesení o církevním zřízení předložit synodnímu výboru do 15. května 1920,¹⁰⁵ což se nakonec nestihlo.¹⁰⁶

Zastavme se u závěrů konventu české superintendence (dříve reformované), o nichž se nám zachovalo nejvíce zpráv: „Návrh církevního zřízení, jak z tohoto superintendenčního shromáždění vyšel, není návrhem výstředním. Za to zajišťuje církvi klidnou práci, klidný vývoj i možnost zlepšovati církevní zřízení dle zkušeností, jichž církev s ním nabude,“ píše Husův odkaz.¹⁰⁷ Obecně lze říci, že seniorátní a superintendenční konventy otupily mnohá ostří návrhu ústavního odboru, zejména pokud se týče postavení farářů v církvi.

Na základě usnesení superintendenčních konventů vypracoval senior Josef Souček vlastně nový návrh církevního zřízení.¹⁰⁸ Návrh se rozrostl o dva oddíly týkající se církevního školství a hospodaření církve, přičemž tyto dva oddíly byly zpracovány opět podle dosavadního církevního zřízení.¹⁰⁹ Synodní výbor svolal generální synod na 21. února 1921 do chrámu Páně na Královských Vinohradech. Návrh církevního zřízení – s několika variantami uvedenými v poznámkách pod čarou – byl synodálům předem rozeslán.¹¹⁰

Synod zasedal až do 25. února 1921. Kázáním s názvem „Dodělejte“ na Ag 2, 5 posloužil Ferdinand Císař.¹¹¹ Vzhledem k tomu, že synod se na návrh Františka Žilky usnesl na tom, „aby zapisovatelé omezili se v protokolu toliko na záznam

¹⁰⁵ Věstník synodního výboru Českobratrské církve evangelické č. 3/1919, Praha, s. 33.

¹⁰⁶ Konvent české východní superintendence (dříve a. v.) zasedal v Praze dne 4. května 1920, konvent české superintendence (dříve reformované) se sešel na Královských Vinohradech ve dnech 9. a 10. června 1920, a konečně konvent moravské superintendence (v té době již unionované) zasedal v Brně 1. a 2. července 1920. Viz Věstník synodního výboru Českobratrské církve evangelické č. 3/1920, Praha, s. 34.

¹⁰⁷ *XVI. shromáždění bývalé reformované superintendence české*, in: Husův odkaz č. 7/1920, Škvorec, s. 78.

¹⁰⁸ ÚA ČCE, f. SR ČCE. Zápisy ze schůzí synodního výboru z let 1919 až 1921, s. 227.

¹⁰⁹ *První generální synod Českobratrské církve evangelické v Praze r. 1921*, Praha, [1921], s. 2.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 1–33.

¹¹¹ Odkazuje na Bibli kralickou. V Českém ekumenickém překladu je citovaný verš uveden pod Ag 2, 4.

návrhů a usnesení o nich s vyloučením zápisu debaty,¹¹² se synodní protokol zachytávající jednání o církevním zřízení „smrskl“ na jedenáct stránek, včetně záznamu o jednání o přechodných ustanoveních a novém rozdělení seniorátů.¹¹³

Z návrhu lze vyčíst, že synod věnoval mnoho pozornosti preambuli církevního zřízení.¹¹⁴ Pokud jde o pravomoci seniorátů, debata se omezila na stylistické úpravy.¹¹⁵ Synod se konečně ve věci přejmenování úřadu superintendenta přiklonil k návrhu Františka Žilky k tomu, „aby se předseda synodního výboru nazýval senior, zástupce jeho náměstek seniorův, dřívější senior konsenior a dřívější konsenior náměstek konseniorův a jeho zástupce II. náměstek konseniorův.“¹¹⁶ A to navzdory tomu, že komise, která měla příslušnou část návrhu na starosti, se usnesla na tom, že předseda synodního výboru by se měl nazývat „synodní senior“.¹¹⁷

Ve fázi synodního jednání – po třech superintendenčních konventech, mnoha seniorátních konventech a po nesčetných schůzích staršovstev – již zaprvé synod neměl možnost návrh příliš měnit, zadruhé byli synodálové jistě problematikou církevního zřízení již natolik unaveni, že „odkývali“ ledacos. Nehledě k tomu, že synod kromě církevního zřízení přijal též několik církevních řádů, dalších předpisů, deklarací a nejrůznějších usnesení. Zvolil též nový synodní výbor.¹¹⁸ V církvi po prvním synodu jistě zavládl pocit úlevy.

Církevní zřízení bylo však vládou potvrzeno až 13. ledna 1922. Bylo publikováno jako vyhláška ministra školství a národní osvěty č. 64/1922 Sb. z. a n. Následně na základě oběžníku synodního výboru ze dne 26. ledna 1922 došlo k definitivní reorganizaci církve: do 15. dubna 1922 měly být vykonány ve všech sborech volby nových staršovstev, ve dnech 15. a 16. května 1922 se měly konat v celé církvi ustavující seniorátní konventy nových seniorátních obvodů.¹¹⁹

¹¹² *První synod Českobratrské církve evangelické v Praze od 21. do 25. února 1921*, Praha, 1922, s. 9.

¹¹³ Tamtéž, s. 11–21.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 11–13.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 16.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 17.

¹¹⁷ Tamtéž. Rudolf Medek toto označení navrhoval již ve schůzi ústavního odboru dne 3. června 1919. Viz *Protokoly ze schůzí ústavního odboru*, s. 105.

¹¹⁸ *První synod Českobratrské církve evangelické v Praze od 21. do 25. února 1921*, s. 46.

¹¹⁹ Věstník synodního výboru Českobratrské církve evangelické č. 2/1922, Praha, s. 18.

4. „Jak to tedy bylo?“ aneb závěr

Období ústavních počátků Českobratrské církve evangelické se přirozeně rozpadá na dvě období, která od sebe dělí generální sněm. Zatímco do prosince 1918 ústavní odbor církevní zřízení studoval, v roce 1919 již zřízení tvořil, přičemž za předlohu si již před generálním sněmem vybral dosavadní církevní zřízení. V předsynodním období se poněkud nesoustředěná pozornost ústavního odboru zaměřovala na aktuální dění, jakož i na některé problémy budoucího uspořádání církve. Zřejmě v důsledku působení liberální teologie se dokázali jeho členové oprostit od přílišného idealismu, což mělo zajisté vliv na vznik Českobratrské církve evangelické. Je třeba též vyzdvihnout umírněný postoj ústavního odboru k otázce vztahu církví a státu a zájem o tradiční presbyterianismus, zejména pokud šlo o právní postavení seniorátů.

Po generálním sněmu se nezměnilo pouze složení ústavního odboru, ale i celkový ráz doby. Všude přítomný tlak na „demokratizaci“ a „laicizaci“ církevního života si pochopitelně našel cestu i do smýšlení členů ústavního odboru, kde napáchal určité škody. V církvi se o slovo rázněji než kdykoliv předtím přihlásily nacionalismus a nenávisť vůči katolické církvi. Při rušení superintendencí došlo v církvi k posílení významu synodního výboru na úkor seniorátů, což bylo v protikladu s předsynodními úvahami ústavního odboru, které odpovídaly tradičnímu presbyterianismu se silnými senioráty. Posléze byly největší výstřelky ústavního odboru, spočívající zejména v potírání duchovenského stavu, napraveny činností seniorátních a superintendenčních konventů.

Církevní zřízení z roku 1922 je proto vlastně pouze mírně přizpůsobenou verzí církevního zřízení z roku 1892. I v Německu, odkud pochází předloha předlitavského evangelického církevního zřízení,¹²⁰ došlo po první světové válce k odstátnění konsistoří.¹²¹ Názory, že Českobratrská církev evangelická přijala po svém vzniku

¹²⁰ Viz *Revise církevního zřízení*, in: Jednota č. 8/1887, Kolín, s. 117.

¹²¹ Viz např. KRUMWIEDE, Hans-Walter, *Kirchenregiment, Landesherrliches*, in: Theologische Realenzyklopädie XIX, Berlin–New York, 1990, s. 66; LINK, Christoph, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, München, 2010, s. 182–185; FRIEDRICH, Otto, *Einführung in das Kirchenrecht unter besonderer Berücksichtigung des Rechts der Evangelischen Landeskirche in Baden*, Göttingen, 1961, s. 202–208; SCHILBERG, Arno, *Evangelisches Kirchenrecht in Rheinland, Westfalen und Lippe*, Stuttgart, 2003, s. 224–226.

nové, důsledně presbyterně synodní zřízení,¹²² je proto třeba odmítnout. V této souvislosti lze mluvit pouze o přirozeném vývoji *stávajícího* církevního zřízení.

Resumé

Českobratrská církev evangelická, největší z protestantských církví působících v českých zemích, si v roce 2018 připomíná sto let od konání generálního sněmu, který v prosinci 1918 vyhlásil sjednocení českých evangelíků, reformovaných i luteránů, v jednu církev. Autor ve svém článku popisuje okolnosti vzniku Českobratrské církve evangelické přetvořením předlitavské evangelické církve, přičemž se soustředí na období let 1917 až 1922. Vyzdvihuje klíčový význam ústavního odboru, který v letech 1917 až 1919 radil vrcholným představitelům hnutí českých evangelíků v právních a organizačních záležitostech. Autor zastává názor, že navzdory vědomým projevům právní diskontinuity je církevní zřízení Českobratrské církve evangelické z roku 1922 výsledkem přirozeného vývoje předlitavského evangelického církevního zřízení, nikoliv revolučním počinem.

Summary

Constitutional Beginnings of the Evangelical Church of Czech Brethren

In 2018, the Evangelical Church of Czech Brethren, the largest of the Protestant churches in the Czech lands, commemorates one hundred years since the General Assembly, which in December 1918 proclaimed the unification of Czech Protestants, Reformed as well as Lutherans, into one church. The author describes the circumstances of the commencement of the Evangelical Church of Czech Brethren through transformation of the Cisleithanian Protestant church, focusing on the period from 1917 to 1922. The author highlights the key importance of the Constitutional Committee, which advised senior representatives of the Czech Protestant movement in legal and organizational matters from 1917 to 1919. He holds the view that despite conscious manifestations of legal discontinuity, the church constitution of the Evangelical Church of Czech Brethren of 1922 is the result of the natural development of the Cisleithanian Protestant Church constitution, not a revolutionary act.

¹²² Viz např. BEDNÁŘ, František, *Památník Českobratrské církve evangelické*, s. 113; NEŠPOR, Pavel, *Čeněk Dušek jako publicista a církevní vůdce*, in: Český bratr č. 4/1933, Praha, s. 93–94, BOHÁČ, Antonín, *Organisace evangelických církví v českých zemích*, Memorandum synodní rady Českobratrské církve evangelické, Praha, 1946, s. 12; ŘÍČAN, Rudolf, *Od úsvitu reformace k dnešku*, Praha, 1948, s. 360; SMOLÍK, Josef, *Odluka, presbyterianismus, nové formy*, in: Kostnické jiskry č. 43/1968, Praha, s. 3; RODR, Miroslav, *Budeme mít nové církevní zřízení?*, in: Český bratr č. 9/1969, Praha, s. 135–136.

Zusammenfassung

Die konstitutionellen Ursprünge der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder

Evangelische Kirche der Böhmisches Brüder, die größte protestantische Kirche in böhmischen Ländern, erinnert in 2018 an das hundertste Jubiläum ihrer Generalversammlung, die im Dezember 1918 die Vereinigung der tschechischen Protestanten, Reformierten als auch Evangelischen Augsburgischer Bekenntnisses, in eine Kirche erklärte. Autor beschreibt in seinem Artikel die Umstände der Gründung der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder durch die Transformierung der cisleithanischen Evangelischen Kirche, insbesondere in den Jahren 1917–1922. Er hebt die Schlüsselbedeutung des Verfassungskomitees, das ein offizieller Ratgeber der obersten Repräsentanten der Bewegung der tschechischen Protestanten in den rechtlichen und organisatorischen Sachen war, hervor. Autor ist der Meinung, dass, abgesehen von den absichtlichen Elementen der rechtlichen Diskontinuität, die Kirchenverfassung der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder aus dem Jahre 1922 ein Ergebnis der natürlichen Entwicklung der cisleithanischen evangelischen Kirchenverfassung und keine revolutionäre Tat gewesen sei.

Riassunto

Le origini costituzionali della Chiesa evangelica dei Fratelli Cechi

La Chiesa evangelica dei Fratelli Cechi, la più grande delle Chiese protestanti operanti sul territorio ceco, celebra nel 2018 il centesimo anniversario dal consiglio generale che nel dicembre 1918 ha dichiarato l'unione degli evangelici, riformati e luterani, in una Chiesa unica. L'autore nel suo articolo descrive le circostanze della costituzione della Chiesa evangelica dei Fratelli Cechi, trasformata dalla Chiesa evangelica cisleitana, concentrandosi al periodo tra gli anni 1917–1922. Sottolinea l'influsso principale del comitato costituzionale che nel periodo 1917–1919 dava consigli ai capi del movimento di evangelici boemi nelle questioni legali ed organizzative. L'autore è del parere che nonostante manifestazioni intenzionali di una discontinuità, la costituzione ecclesiale della Chiesa evangelica dei Fratelli Cechi nel 1922 rappresenti un risultato dello sviluppo naturale della costituzione ecclesiastica evangelica di Cisleitania, piuttosto che un atto rivoluzionario.

Klíčová slova: Českobratrská církev evangelická, reformovaná církev, luterská církev, církevní zřízení, církevní ústava, církevní řád, evangelické církevní právo, české země, Československo

Keywords: Evangelical Church of Czech Brethren, Reformed church, Lutheran church, church polity, church constitution, church order, Protestant church law, Czech lands, Czechoslovakia

Autor

JUDr. Adam Csukás, narozen v roce 1994, je interním doktorandem na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy a tajemníkem Společnosti pro církevní právo. Působí jako právník v Ústřední církevní kanceláři Českobratrské církve evangelické.

JUDr. Adam Csukás, born in 1994, is an internal doctoral student in the Department of Legal History of the School of Law of Charles University in Prague and a secretary of the Church Law Society. He works as a lawyer at the Central Church Office of the Evangelical Church of Czech Brethren.

JUDr. Adam Csukás, geboren in 1994, ist interner Doktorand am Lehrstuhl für Rechtsgeschichte an der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag und Sekretär der Gesellschaft für Kirchenrecht. Er ist auch als Jurist im Zentralen Kirchenamt der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder tätig.

JUDr. Adam Csukás, nato nel 1994, è regolarmente iscritto al dottorato di ricerca alla Cattedra della Storia di diritto presso la Facoltà di Giurisprudenza dell'Università Carolina a Praga. È segretario della Società per il Diritto Canonico ed è impiegato come avvocato presso l'Ufficio Centrale della Chiesa Evangelica dei Fratelli Cechi.

JUDr. Adam Csukás

Univerzita Karlova
Právnická fakulta
Katedra právních dějin
nám. Curieových 901/7
116 40 Praha 1

e-mail: adam.csukas@gmail.com